

111. Gyula, Vár

(Békés megye) Kk, Tő

2001 őszén az Országos Műemlékvédelmi Hivatal megbízásából újabb régészeti kutatásokat végeztünk a gyulai várban. Ez egyrészt a vár földszinti belső tereinek teljes feltárását jelentette – ugyanis az itt tervezett átlag 40 cm-es szintsüllyesztés épp az 1957–1960 között még Parádi Nándor, majd 1992–1995 között általunk kutatóárokokkal meghatározott kultúrrejtegeket semmisítette volna meg –; másrészt az emeleten a boltozati feltöltések vizsgálatát, mivel azok kitermelése ugyancsak szerepelt a helyreállítás műszaki célkitűzései között. Feladatunk volt emellett az elmúlt több, mint tíz évben már többször vizsgált falazatjelenségek átfogó értékelése, ezen jelentős profán épületünk középkori részeinek minél alaposabb – de teljessé csak elméletileg tehető – megismerése érdekében. Végül kutatási programunkban szerepelt még egy, az 1997. évi feltárás során elmaradt feladat is, mégpedig a várépület ÉNy-i homlokzata előtti árnyékszékakna részleges kibontása.

A több mint egy hónapos munka során lényegében sikerült elvégeznünk összesen hét térben a várépítéssel kapcsolatos szintkiegyenlítő agyagfeltöltésre hordott, illetve lerakódott összes réteg módszeres feltárását, alapos vizsgálatát és további négy térben részleges eltávolítását. Ez utóbbiaknál a kutatás mélységét egyrészt a rétegek modern jellege, másrészt az előirányzott szintsüllyesztés mértéke határozta meg, továbbá az a tény, hogy csak jelentős falazatbontással lett volna elvégezhető a maximális feltárás. Két térben nem dolgoztunk, itt ugyanis a jelenlegi funkció (elektromos kapcsolótér) és a feltételezhető korábbi jelentős rétegpusztítás (WC csoport kiépítése) tette lehetetlenné, indokolatlanná a munkát.

Mindezek alapján összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a vár belső tereiben a középkorban közel azonos magasságban volt a járósínt, s ez részben téglapadló, részben kemény, agyagos felület lehetett. Bizonyára a vár 1. középkori építési periódusára lehetett jellemző a téglapadló, később már csak egyszerű megoldást alkalmazhattak. Sok esetben azonban csupán olyan jelentős újabb kori szintsüllyesztést rögzíthettünk, amely tönkretett minden korábbi réteget. A többségükben már a török hódoltság utáni időre tehető különböző kisebb beásásokat, cölöplyukakat és téglapadlókat leszámlálva végül is nem kerültek elő olyan leletek, amelyek hozzásegíthettek volna bennünket a középkori terek pontosabb funkciójának meghatározásához, sőt, ez még a 18–19. század vonatkozásában sem volt mindig lehetséges. Fontos eredmény ugyanakkor egy már korábban meghatározott középkori osztófal, illetve elfalazott ajtajának, kőkeret fészkeinek és kőküszöbének feltárása a várépület ÉK-i sarkát elfoglaló, ismeretlen rendeltetésű 18–19. századi építményen belül. Emellett pontosítani tudtuk a további nyílásokra vonatkozó megfigyeléseinket is.

Az emeleten végzett boltozatkutatókorkor kiderült, hogy a vár 2. és 3. középkori építési periódusában a

boltvallak fölé általában nem törmelékes betöltés, hanem – legalábbis a felső részen – tömör téglafal került, amely talán padlóként is szolgált. Az 1. középkori periódusból ránk maradt három boltozat közül csupán kettőnél találtunk törmelékes feltöltést a bolthátakon, ezek Ny-i részén azonban már nem az építés korából, hanem a török foglalás (1566) utáni időszakból származott. Végül törmelékfeltöltés volt az egyetlen 18. századi csehsüvegboltozat felett is, a vár DNy-i sarokterében.

Az inkább csak ellenőrző jellegű falkutatás nem hozott lényegesen új eredményeket, bár a 2. középkori periódusból származó két, egykor faburkolatos tér vizsgálata tovább pontosíthatta egykori formájukra vonatkozó korábbi megfigyeléseinket. Az árnyékszékakna rétegsora ugyanakkor jelentős hódoltság kori leletanyagot eredményezett.

FELD ISTVÁN – GERELYES IBOLYA

112. Gyula határa

(Békés megye) Ő, Szk, Sza, Á

A Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága 2001. október 3. és 31. között végzett régészeti terepbejárást, ami a 44. sz. főút Gyula és Békéscsaba közötti szakaszának tervezett kiszélesítése miatt vált szükségessé. A két település között, a 125,449 és a 134,470 kilométerszelvények között több mint 9 kilométer hosszúságban jártuk be a nyomvonalat.

Az 59. sz. lelőhely területén bolygatatlan őskori, a 72. sz. lelőhelyen bolygatatlan szarmata, a 425. sz. lelőhely területén bolygatatlan szkíta- és Árpád-kori, a 483. és 503. sz. lelőhelyen őskori, az 511. lelőhelyen őskori és Árpád-kori, az 512. lelőhelyen Árpád-kori telep nyomait regisztráltuk.

Munkatársak: Liska András, Medgyesi Pál régészek, Demcsák Ildikó, Kékegyi Dorottya, Kollárovszky Zsilinszki Éva, Zahoránné Sajti Erzsébet ásatási technikusok.

GYUCHA ATTILA

113. Gyulakeszi, Esterházy-kúria

(Veszprém megye) Kk, Ű

A falu D-i részén, a település határát is képező patak partján fekszik az Esterházy-kúria L-alakú, csak műemlékileg védett épülete.

2001-ben az évekig üresen állt épületet az új tulajdonos fel kívánta újítani. Ezt megelőzően az Országos Műemlékvédelmi Hivatal területi felügyelője előírta az épület falkutatását. A történeti- és falkutatás során bebizonyosodott, hogy az épület első periódusa a földszint DK-i szélső helyisége. Ez elválik az épület többi részétől, és a későbbi periódusok vakolatánál korábbi homlokzati meszelés takarja. Az írott források az 1700-as évek első negyedében ezen a helyen említik a Gyulaffy család „fortalicium” módjára épült romos kúriáját. Felte-

hetően ennek maradványai épültek bele a későbbi intézői lak épületébe.

A 2. periódus során az 1740–50-es években épült meg a teljes L-alakú földszinti szárny, amikor az új birtokosok itt uradalmi központot hoztak létre. Az épület feltehetően sosem funkcionált nemesi lakóhelyként, intézői lakásként, az uradalom központi reprezentatívabb épülete volt.

A főhomlokzaton feltártuk a barokk építészeti architektúrát, lizénák közötti tükrökben szalagkeretes ablakokat.

A teljes emelet 19. századi ráépítés. A folyosón 19. századi festés nyoma került elő. Az épülettől D-re több melléképület maradványa feküdt, ezek a barokk épülethez tartoztak. A patak túlsó oldalán az épület 18. századi földszintes kiépülésével egykorú park terül el.

KOPPÁNY ANDRÁS

114. Hajdúszoboszló, Árkos-halom

(Hajdú-Bihar megye) Sza

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága az elnyert 500 000 Ft vissza nem térítendő pénzügyi támogatást gépi földmunka végzésére használta fel. 2001. május 21. és augusztus 15. között végzett régészeti feltárás célja egyrészt a honfoglalás- és Árpád-kori temető lehatárolása, másodsorban pedig a rézkori alaptemetkezés megkeresése volt. Összesen két sír került elő, mindkettő a császárkori szarmata korszakba sorolható. Az előkerült fibulák típusa alapján a temetkezések kora a 2. század.

A feltárások során sem további sírok, sem az Árkos-halom mellett lévő 12–15. századi falu újabb objektumai nem kerültek elő. Kalicz Nándor az ásatást megtekintve osztotta azon elképzelésemet, hogy a kutatott területen az alaptemetkezést nagy valószínűséggel azért nem leltük meg, mert a kurgán másik oldalába beásott 12. sz. végi–13. századi Árpád-kori téglaegető megsemmisíthette azt, a 10–11. századi temető egy részével együtt. Így az Árkos-halom lelőhely feltárását befejeztek nyilváníthatjuk.

Konzulens: Kalicz Nándor.

M. NEPPER IBOLYA

115. Hajdúszovát, Cenzus-föld

(Hajdú-Bihar megye) Ó, N?

2001. június 16-án az alföldi újkőkori tellek légi régészeti kutatása során Hajdúszovát délkeleti határában, a településtől 2 km-re, a Cenzus-föld egyik keskeny parcellájában, az őszi vetésű gabonában, kb. 100×50m-es területen, negatív növényzeti elszíneződéseket észleltünk. A körárkos temető kisebb részlete (legalább 2 sír) az őskorra, vagy a népvándorlás korra keltezhető.

A kutatást a Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázat (0198/2000) támogatta, a repülővezető Talabos Gábor volt.

CZAJLIK ZOLTÁN

116. Harc, Janya-pusztá, Nagy-dűlő

(Tolna megye) Á, Kk

2001-ben a Tolna megye őskori és középkori várai című kutatási program keretében folytattam a légi felderítéseket, terepbejárásokat. A munkához a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az OTKA és az Őcsényi Repülőklub nyújtott anyagi segítséget.

A falutól ÉK-re, a Sió-parton levő lelőhelyet 2000. június 22-én légi fotóztam. Az érett búzában egy gótikus, sokszögzáródású szentélyű, támpilléres templom alaprajza, és attól kissé Ny-ra egy épületegyüttes körvonalai bontakoztak ki.

A 2001. évi terepbejáráskor ez a terület szépen el-munkált, az esőtől nedves volt. A templom és a település a Sió Ny-i partján, az ártérből kiemelkedő dombon helyezkedik el. A templom és az épületegyüttes a legmagasabb dombon található. Helyüket világos, törmelékes folt jelzi. A templom törmelékdombjára jól elkülönül az épületegyüttestől. A két folt együtt kb. 50×50 m kiterjedésű. A templomnál téglá- és mészkődarabok hevernek a felszínen. Embercsontot nem találtam. Itt csak kevés edénytöredék fordult elő. Az épületegyüttesnél viszont sok a lelet. Sok az osztrák fazékperem, találtam két mázas kályhacsempe-töredéket, néhány tál- illetve pohár alakú kályhaszem-töredéket, bogrács-töredékeket, vörös és fehér, késő középkori edénytöredékeket.

A lelőhely többi részén is elég sok a cserép (Árpád-kortól késő középkorig). A törmelékes foltól kissé délre egy kettős kónikus üvegpalack peremtöredéke került elő. A lelőhely kiterjedése kb. 500×300 m.

MIKLÓS ZSUZSA

117. Hatvan határa

(Heves megye) B, V, Sza, A, Kö

Hatvan északi határában kiterjedt beruházásra, lakó- és ipari park építésére kerül sor, aminek során régészeti lelőhelyek is veszélybe kerülhetnek. Hatvan területéről – annak topográfiai elhelyezkedéséből és domborzatából sejthető jelentőségéhez képest – eddig csak kis számban ismertek régészeti lelőhelyek. 2001. február 19–29. között terepbejárást végeztünk a város északi külterületén.

A munka során 31, döntő többségében új régészeti lelőhelyet sikerült leírunk, emellett rögzítettünk néhány, a Dobó István Vármúzeum adattárában már szereplő, de pontosan nem leírt „régis” lelőhelyet. A leletanyag döntő többségét a bronzkor (hatvani kultúra) (cserepek, kő jogarfej, kauri) adta, de – különösen a Zagyva mentén – jelentősnek mondható a római császárkori szarmata anyag (cserepek, fibula, terra sigillata, karneol- és üvegyöngyök) is. Néhány lelőhelyen vaskori, népvándorlás kori (avar) és középkori emlékanyagot is regisztráltunk, kiugró viszont az Árpád-kori anyag szinte teljes hiánya illetve a fémszegénység.

A terepbejáráson részt vett: Ács Csilla, Domboróczki László, Fodor László (Dobó István Vármúzeum), Papp